

ראשית תבואתך

אסופת מאמרים
שיעור ב' תשס"ו ישיבת הגולן

ראשית תבואתה

אסופת מאמרים שיעור ב' תשס"ו

עורכים:

אלעד מורגנשטרן, רפאל גרינבלט

עיצוב גרפי:

שלומי איבשיץ

ניצני גאולה בתוך החורבן

יהונתן שכן טאז

לע"נ

אברהם בן יהודה ז"ל
אמברי בת חתונג'אן ז"ל
איריס בת אמברי ז"ל

כה אמר ה' צב-אות: צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי
יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו¹.

תשעה באב, יום יגון ואנחה לעם ישראל, יום אשר מוקדש כולו לבכייה ולאמירת
קינות על חמשת הדברים שקרו לעם ישראל במהלך הדורות, ובמרכזם חורבן שני
בתי המקדש.

הנביא זכריה בפסוק הנ"ל מנבא שלעתיד לבוא לא רק שהצומות הללו יתבטלו, אלא
מוסיף ואומר שהם יהפכו לימי ששון ושמחה.

בסיפא דמסכת מכות² מובא המדרש הבא:

וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך,
ושמעו קול המונה של רומי מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל, והתחילו
בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם
מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים
לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש
ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על
אחת כמה וכמה.

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם.
כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן
בוכין ור"ע משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: מפני מה
אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: "והזר הקרב יומת"³ ועכשיו שועלים
הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק, דכתיב: "ואעידה לי עדים

1. זכריה ח, יט

2. דף כד, ב

3. על פי התורה אור במדבר א, נב. אך נראה שיותר מתאים שהמקור הוא במדבר יח, ז.

נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו⁴, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש"⁵, בזכריה כתיב⁶: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם", עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה - הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו!

במדרש זה מתגלה רבי עקיבא כאדם אשר בקריאת המציאות איננו בוחן רק את הרובד החיצוני של המציאות, אלא מעמיק וחודר לרבדים עמוקים ונסתרים. בעוד ששלושת תנאים האחרים מסתכלים ורואים מציאות עגומה שבה בית מקדשנו, בית הדום רגלינו, שרוף ומבוזה בזמן שעכו"ם נוחלים הצלחות ויושבים תחת תאנתם ותחת גפנם. ר' עקיבא לא מתעלם מהמציאות, שהרי אף הוא מקיים את ההלכה שצריך לבצע קריעה כאשר רואים את בית המקדש חרב, אולם הוא מצליח לחשוף את נקודת האור, הוא בוטח במידת הצדק של הקב"ה, ומדגיש זאת על ידי תשובה לשאלתם בשאלה, בדיוק הסיבה שאתם בוכים זו הסיבה לשחוק!

אמנם, בקריאה ראשונה של תשובתו של ר' עקיבא במקרה השני עולות מספר קושיות. מה בדיוק רואה ר' עקיבא? מהו בדיוק הקשר בין שתי הנבואות? הייתכן שר' עקיבא מטיל ספק בהתקיימות נבואתו של זכריה? והרי במסכת ברכות נאמר:

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אפילו על תנאי, לא חזר בו⁷.

אם כן נבואת זכריה שהיא נבואת נחמה איננה מתבטלת, ואין מקום להטיל ספק בהתקיימותה.

4. ישעיהו ח, ב

5. "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה וְהָרַת הַבַּיִת לְבָמוֹת יְעָר" (מיכה ג, יב).

6. "כֹּה אָמַר יְקֹנֵק צְבָאוֹת עַד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מְשַׁעֲנֵתוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב מֵיָמִים" (זכריה ח, ד).

7. דף ז, א

מבאר המהר"ל⁸:

כי אלו שני עדים דהיינו החורבן וגם שישבו זקנים וזקנות בירושלים, האחד מעיד על השני, כי ההעדר היא סיבת ההויה, ואם אין כאן העדר אז לא תחול שום הויה. שלא יתהוה דבר, רק⁹ כאשר קדם לו העדר צורה לגמרי... אע"ג שאין לספק בנבואת הנביא, מ"מ יש לחשוב כי בודאי יהיו יושבים זקנים וזקנות בירושלים, אבל לא הרבה, רק איזה יחידים, ולא תהיה מיושב לגמרי. אבל כאשר ראו החורבן והשממון הגדול, שיצא שועל מבית קדשי קודשים, וזה בודאי חורבן גדול, אז ידעו כי כמו ההעדר שהוא קודם ההויה כך יהיה ההויה, שיהיה ירושלים מיושב לגמרי בישוב הגמור.

בספר ירמיהו¹⁰ אומר הקב"ה לירמיהו: "ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע". מסביר המלב"ם כי ההרס והבניה בפסוק אחד, מכיוון ש"כן תפעול גם היד העליונה שתסתור על מנת לבנות". וכך מסביר המהר"ל את המדרש הנ"ל, השידוך בין נבואת זכריה לנבואת אוריה איננו מקרי, אלא ההפסד הוא סיבת ההויה. לפני שנבנה בנין חדש בעולם יש לפניו הפסד, וניתן מס' דוגמאות לעניין: לפני שהזרע מתחיל לנבוט הוא קודם נרקב, לפני שעולים מדרגה צריך קודם לקפל את הרגל (שבירת הצורה הקודמת), לפני הלידה יש צירי לידה והדוגמאות לכך רבות.

נבואת אוריה היא נבואת הפסד, הוא מנבא על כך שבעקבות החטאים שעם ישראל עשו, א"י תחרש כמו שדה, ירושלים תהיה מלאה גלי אבנים מהרס מבנים והר הבית יהיה מקום שומם כמו גבעות, שמרוב שהן עזובות יצמח עליהן יער. לעומתו זכריה מנבא על הגאולה, שעוד ישבו בירושלים זקנים וזקנות. כאשר רבי עקיבא רואה את ההרס, הוא מבין שתהיה גם בניה, ואף גדולי הדור אשר עמו לבסוף מבינים זאת. לפי פירוש הרי"ף¹¹ על המדרש זו הסיבה לכך שהם כפלו את המילה "נחמתנו", בתחילה הם הבינו שרק מציאות טובה היא נחמה, ועכשיו הם הבינו שגם מציאות הרע היא נחמה בפני עצמה.

8. נצח ישראל פרק כו

9. ר"ל "אלא".

10. א, י

11. מובא ב"עין יעקב"

המהר"ל מוסיף ומסביר לנו יסוד חשוב, כגודל ההפסד כך גודל ההוויה, כלומר ככל שהמשבר יותר גדול כך הוא מכשיר לבניה גדולה יותר. ההיקש בין נבואת אוריה לזכריה היא להראות ששניהם מהווים עדות לא רק לקיום הנבואה, אלא גם למידת הקיום של הנבואה.

רבי עקיבא אינו מפקפק, חס ושלום, בהתקיימות נבואתו של זכריה, אלא אינו יודע מה גודל התממשות הנבואה, האם זקנים בודדים ישבו בירושלים? או להיפך ירושלים תחזור לפרוח ולחיות מחדש. לאחר שהוא רואה את גודל ההפסד, חורבן קשה של ירושלים ובית המקדש עד כדי כך שמבית קודשי הקודשים, מקום שרק כהן גדול נכנס ורק פעם בשנה, יוצא שועל שהוא בעל חיים טמא, ואף הוא יוצא משם, מכיוון שלא מצא מה לעשות שם. דבר זה מראה את השיממון המוחלט והתקיימות מלאה של נבואת אוריה. מתוך זה מבין ר' עקיבא שנבואת זכריה לא תתקיים חלקית, לא יהיו זקנים וזקנות בודדים בירושלים, אלא מספר רב.

עפ"י הגמרא בפסחים¹² נבואתו של זכריה לא מלמדת רק על כך שיהיו זקנים וזקנות אלא יותר מכך:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: עתידים צדיקים שיחיו מתים, שנאמר: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים, ואיש משענתו בידו מרוב ימים", וכתוב: "ושמת משענתי על פני הנער".

הגמרא לומדת מהסיפור בו שולח אלישע את גיחזי להחיות את בן השונמית באמצעות המשענת, בגזירה שווה של "משענת" שהזקנים והזקנות יחיו מתים. אם כן יש לרבי עקיבא סיבה עצומה לשחוק.

יש לשוב ולהתבונן ביסוד שביאר המהר"ל, מדוע יש צורך בחורבן? על שאלה זו ניתן לענות במס' מישורים. הראשון, יסוד גדול שחוזר על עצמו במס' מקורות הוא שרע נמשך אל הרע. המהר"ל בפרק יד בנצח ישראל מסביר, שהעונש - הרע, נדבק אל החטאים - שהם גם דבר רע, שאדם עושה, ומכלה אותם. ככל שהעונש יותר גדול כך הוא מכלה יותר ויותר את הרוע, דבר הגורם לאדם להגיע למדרגה יותר עליונה, דבר המכשיר את האדם לקנות מדרגה יותר עליונה. כעין זה כותב הרמח"ל בספרו דרך ה¹³:

12. פסחים דף סח, א

13. חלק ב, פרק שני

על כן גזר החסד העליון שימצא לו צרוף, והוא כלל היסורין ששם יתברך שמו בסגולתם, להסיר מאותו האדם העכירות ההוא וישאר זך ובהיר מוכן לטובה בזמן הראוי.

את המישור השני, אסביר בעזרת משל. כאשר אדם גר בבית מסוים ואינו מרוצה מהמצב הקיים, הוא יכול להוסיף חדר כאן, או לשבור קיר שם, אך לא יכול לשנות מהותית את הבית, אלא אם ינתן את הבית ויבנה תחתיו בית חדש. כלומר כדי ליצור שינוי משמעותי בטבע צריך להרוס כדי לבנות.

לאור ההסברים הנ"ל אנו מבינים שעצם ההריסה היא כבר התחלת הבניה, מכיוון שישור הקרקע הוא כבר תחילת עבודת הבניה. אולי משום כך רבי עקיבא התבטא בלשון הווה: "בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת", כלומר כבר עכשיו התחילה הבניה.

ובחזרה לפסוק אשר פתחתי בו את המאמר. לעניות דעתי, הנביא אומר שימים אלו יהפכו לימי שמחה כי בעתיד נוכל להבין, שהחורבן שקרה בימים אלו, הוביל לבנין הקומה החדשה.

יהי רצון שנרכוש את היכולת להעמיק מבט, ולראות את האור בתוך החושך גם בימינו אנו, ונזכה לבנין בית המקדש במהרה בימינו, אמן.